

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی^۱

دکتر علی عبدی * بهاره بابایی **

چکیده

هدف از مطالعه‌ی حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌باشد. به همین منظور کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم سال اول، دوم و سوم با توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی بر اساس چک‌لیست دیوید گلن که شامل ۵ مؤلفه و ۲۶ زیرمجموعه می‌باشد، با استفاده از روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج این پژوهش نشان داد که متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی، مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی، در تمرین‌ها، مؤلفه‌ی خودمدیریتی و در تصویرها، مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی و در متن و تمرین‌های کتاب علوم، مؤلفه‌ی خودمدیریتی می‌باشد. بیشترین میزان توجه در متن کتاب اجتماعی سال اول شامل مؤلفه‌ی خودمدیریتی و در سال دوم و سوم، مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی و در متن کتاب علوم سال اول مؤلفه‌ی انگیزش و در سال دوم و سوم مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی و خودآگاهی، در تمرین‌های کتاب اجتماعی هر سه سال، مؤلفه‌ی خودمدیریتی و در تمرین‌های کتاب علوم سال اول و دوم مؤلفه‌ی خودمدیریتی و در سال سوم، مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی و در تصویرهای کتاب اجتماعی هر سه سال شامل مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی بوده است. به هیچ‌کدام از مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای

۱- این مقاله مستخرج از طرح گرانت دانشگاه پیام نور می باشد

* استادیار و عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور ali_abdi2004@yahoo.com

** کارشناسی ارشد علوم تربیتی (برنامه ریزی درسی) و دبیر آموزش و پرورش استان کردستان
bahare.babaei2012@gmail.com

کتاب‌های علوم توجه نشده است. با توجه به نتایج پژوهش در کل می‌توان گفت که به مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی توجه شده است، در حالی که به این مؤلفه‌ها در کتاب علوم بسیار کم توجه شده است. همچنین مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی به طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب نشده است.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، هوش هیجانی، کتاب مطالعات اجتماعی، کتاب علوم تجربی، دوره‌ی راهنمایی

مقدمه

یکی از نیازهای اساسی دانش‌آموزان توجه به نیازهای اجتماعی و عاطفی آن‌ها و آموزش منظم این نیازها در مدارس به‌طور کلی و در برنامه‌های درسی به‌طور خاص است. این نیازها در سال‌های نوجوانی بیشتر نمود پیدا می‌کند و سهم عمده‌ای از سال‌های نوجوانی در دوره‌ی راهنمایی سپری می‌شود. در این دوره، دانش‌آموزان با ارزش‌ها و باورهای جدید مواجه می‌شوند و باید خود را با انتظارات والدین، گروه هم‌سالان و مدرسه که با شتاب بیشتری در حال تغییر است، سازگار کنند (ملکی، ۱۳۷۹). در این راستا توجه به هیجان‌ها و کارکرد مناسب آن‌ها در روابط انسانی، درک احوال خود و دیگران، خویشتن‌داری و تسلط بر خواسته‌های آنی، همدلی با دیگران و استفاده مناسب از هیجان‌ها در تفکر و شناخت می‌تواند مهم باشد که موضوع هوش هیجانی^۱ (EI) می‌باشد (خشچیان، مهران و اکبرزاده، ۱۳۸۹).

هوش هیجانی در بیست و پنج سال گذشته به عنوان یکی از مؤلفه‌های قطعی سازگاری هیجانی، سلامت شخصی، موفقیت در زندگی و روابط میان فردی در زمینه‌های مختلف زندگی روزانه، شناخته شده است (پابلو و دسایر^۲، ۲۰۰۸). همچنین به مفهوم هوش هیجانی به عنوان توانایی کنترل هیجانات زندگی افراد و موفقیت آن‌ها در زندگی توجه شده است (سالوی و گروال^۳، ۲۰۰۵). این نوع هوش موجب پردازش مناسب اطلاعاتی می‌شود که بار هیجانی دارند و استفاده از آن‌ها برای هدایت فعالیت‌های شناختی مانند حل مسأله و تمرکز انرژی بر روی رفتارهای لازم ضرورت دارد (مایر^۴ و سالوی، ۱۹۹۷). هوش هیجانی به عنوان توانایی درک و شناخت احساسات

1. Emotional Intelligence

2. Pablo & Desiree

3. Salovay & Grewal

4. Mayer

خود، همدلی با دیگران و غنی ساختن زندگی از طریق سازماندهی احساسات، تعریف شده است. همچنین هوش هیجانی شامل بلوغ و اجتماعی کردن افراد، افزایش سطح فکری آن‌ها، برقراری ارتباط موفق با افراد و تطبیق با محیط می‌شود (کادمن و برور^۱، ۲۰۰۱، گلמן ۱۹۹۵ و ۱۳۸۹).

مفهوم هوش هیجانی ریشه در هوش اجتماعی^۲ ثرندایک^۳ دارد که در سال ۱۹۲۰، آن را به عنوان توانایی درک و مدیریت افراد برای تعامل و ایجاد روابط انسانی توصیف کرد. وکسلر^۴ (۱۹۵۲) بر این عقیده تأکید نمود که عواملی غیر از ضریب هوشی وجود دارند که در افزایش اثربخشی و عملکرد فرد دخالت دارند. گاردنر^۵ (۱۹۸۳) نیز نقش مهمی را در ایجاد هوش هیجانی ایفا نموده است، او مفهوم هوش‌های چندگانه را مطرح نمود که هوش هیجانی را می‌توان ترکیب دو هوش درون‌فردی و برون‌فردی گاردنر دانست. از طرف دیگر سالوی و مایر^۶ (۱۹۹۰) اولین کسانی بودند که به‌طور رسمی مفهوم هوش هیجانی را به عنوان کلی از هوش اجتماعی مورد استفاده قرار دادند و آن را توانایی فرد برای کنترل احساسات و هیجانات خود و دیگران، تمایز بین احساسات و هیجانات خود و دیگران و نیز استفاده از این اطلاعات برای هدایت اعمال و افکار می‌دانند. بار-آن^۷ (۱۹۹۷) معتقد است که هوش هیجانی مجموعه‌ای از توانایی‌ها و مهارت‌هایی است که فرد را برای سازگاری با محیط و کسب موفقیت تجهیز می‌کند. او برای هوش هیجانی، پنج عامل مرکب و پانزده خرده مقیاس معرفی می‌کند که عبارتند از هوش درون‌فردی (خودآگاهی هیجانی، قاطعیت، حرمت نفس، خودشکوفایی و استقلال)، هوش بین‌فردی (همدلی، روابط بین‌فردی و مسؤولیت‌پذیری اجتماعی)، انطباق‌پذیری (مسأله‌گشایی، واقعیت‌سنجی، انعطاف‌پذیری)، کنترل استرس (تحمل استرس و کنترل تکانه) و خلق عمومی (خرسندی و خوش‌بینی). گلמן^۸ (۱۹۹۵) هوش هیجانی را شامل توانایی‌هایی مثل ظرفیت بازشناسی احساسات خود و دیگران، برانگیختن خود، مقاومت در مواجهه شدن با ناکامی‌ها، کنترل تکانه‌ها و به تأخیر انداختن خوشی‌ها، تنظیم خلق خود، همدلی کردن، امیدوار بودن و مدیریت صحیح هیجانات خود در روابط مختلف با سایر افراد تعریف می‌کند. گلמן (۱۹۹۸) هوش هیجانی را یک سازه‌ی کلی می‌داند که می‌تواند علت موفقیت فرد در جنبه‌های مختلف زندگی باشد. وی همچنین هوش هیجانی را شامل مؤلفه‌های فردی و اجتماعی می‌داند و معتقد است مؤلفه‌های فردی هوش هیجانی شامل خودآگاهی^۹

1- Cadman & Brewer
4. Wechsler
7. Bar-On

2. Social Intelligence
5. Gardner
8. Goleman

3. Thorondik
6. Salovey & Mayer
9. Self - Awareness

خودمدیریتی^۱ و انگیزش^۲ و مؤلفه‌های اجتماعی شامل آگاهی اجتماعی و مهارت اجتماعی^۳ است که زیر مجموعه‌های هر کدام عبارتند از: (۱) خودآگاهی: خودآگاهی هیجانی، خودارزیابی دقیق، اعتماد به نفس، تأثیر روی دیگران؛ (۲) خودمدیریتی: خودکنترلی، قابلیت اعتماد، جدیت و وظیفه-شناسی، انطباق‌پذیری، گرایش به موفقیت، قضاوت یا داوری، بیان، خلاقیت یا ابتکار؛ (۳) انگیزش: سابق پیشرفت، تعهد، ابتکار و خوش بینی؛ (۴) آگاهی اجتماعی: همدلی، آگاهی سازمانی، گرایش خدمت؛ (۵) مهارت اجتماعی: رهبری توأم با دوراندیشی، نفوذ و تأثیر، رشد دادن دیگران، ارتباط، مدیریت تعارض، توانایی ایجاد تغییر، توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی، همکاری و کارگروهی (گلמן^۴، ۲۰۰۰). هومفری^۵ و همکاران (۲۰۰۷) مطرح می‌کنند که شواهد نشان می‌دهد هوش هیجانی همراه با سن افزایش می‌یابد. آن‌ها مراحل این رشد را به چهار مرحله‌ی آگاهی هیجانی نسبت به هیجان‌های خود و دیگران، کاربرد هیجانی مناسب با موقعیت‌ها، هم‌دلی هیجانی یا امکان ورود به احساسات دیگران و هیجان‌گزینی یا رسیدن به سطحی از آگاهی هیجانی به منظور هدایت تصمیم‌گیری فرد، تقسیم‌بندی کرده‌اند. مایر نیز عنوان می‌کند که هوش هیجانی همراه با افزایش سن و تجربه از کودکی تا بزرگسالی توسعه می‌یابد. همچنین کار^۶ (۲۰۰۴) معتقد است که ساختار هوش هیجانی مثل قطعات ساختاری DNA عمل می‌کنند، که اگر به خوبی پرورش یابند، این عناصر فرد را قادر می‌سازد که مهارت‌های ویژه و توانایی‌های اساسی هوش هیجانی خود را گسترش دهند. این عوامل ماهیت سلسله مراتبی دارند و هر سطح بر سطح قبلی قرار می‌گیرد.

کولور^۷ (۱۹۹۸) معتقد است که کتاب هوش هیجانی گلמן حاوی درس‌های ارزشمندی است که در طراحی برنامه‌های آموزشی مؤثرتر، به برنامه‌ریزان آموزشی و درسی کمک می‌کند. گلמן یک رویکرد و دیدگاه کلی را جهت تعریف هوش فراتر از معنای سنتی آن یا IQ که فقط روی هوش شناختی تمرکز داشت، اتخاذ کرد. گلמן با به هم پیوستن هوش شناختی و ابعاد هوش مؤثر ثابت کرد که برای موفق بودن در زندگی به چیزی بیشتر از هوش بودن نیاز است. گلמן نشان داد آن‌چه که او هوش هیجانی می‌نامد تأثیر آن فقط به چگونگی کنار آمدن فرد با دیگران محدود نمی‌شود بلکه شامل چگونگی موفقیت آن‌ها در مراحل تحصیلی نیز می‌شود. هوش هیجانی در مقایسه با هوش شناختی که موهبتی خدادادی است، می‌تواند با آموزش‌های مناسب در مراحل

1. Self – Management
4. David Goleman
7. Culver

2. Motivation
5. Humphrey

3. Social Awareness & Social Skill
6. Carr

بعدی زندگی تقویت شود.

این در حالی است که تأکید نظام آموزش و پرورش ایران بیشتر بر رشد شناختی و محفوظات است و افرادی را پرورش می‌دهد که هر چند در امور تحصیلی موفق هستند، ولی در عرصه‌های دیگر زندگی چون ابراز عواطف، مدیریت و تنظیم عواطف و مانند آن‌ها ضعیف عمل می‌کنند و در نهایت در یک مورد خاص پیشرفت کرده، در ابعاد دیگر زندگی رشد نمی‌کنند (دینی، ۱۳۸۱). با این وجود در راستای پیشرفت‌های صورت گرفته در زمینه‌ی هوش هیجانی، برخی از مدارس به برنامه‌ریزی‌های پرورش هوش هیجانی اظهار علاقه کرده و آن‌را به برنامه‌های درسی خود اضافه کرده‌اند. به منظور بهبود و اصلاح شیوه‌ی زندگی کودکان و نوجوانان و به حداکثر رساندن ظرفیت یادگیری آن‌ها و تبدیل مدارس به محیط‌های مطلوب و ایده‌آل یادگیری، مدارس باید مکان‌هایی باشند که در آن‌ها یادگیری‌های اجتماعی و عاطفی با انواع دیگر یادگیری و آموزش‌های علمی ترکیب شوند (سیاروچی، فورگاس و مایر^۱، ۱۳۸۳). متخصصان باید معلمان و مسئولان مدارس را با اهمیت هوش هیجانی آشنا کنند و مهارت‌های هوش هیجانی را در برنامه‌های درسی و آموزشی مدارس بگنجانند تا به دانش‌آموزان آموزش‌های لازم داده شود. در این زمینه نیز تحقیقاتی انجام شده که بیانگر تأثیر توجه به هوش‌های هیجانی بر عملکرد افراد در زمینه‌های مختلف است.

از جمله بار - آن و دانشجویان او در طی سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۰ در پژوهشی، تأثیر برنامه‌های آموزشی گوناگون بر کاهش رفتار بزهکارانه را مطالعه نمودند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که برنامه‌های آموزشی که بر مهارت‌های اجتماعی تأکید داشتند، نتایج مثبت بیشتری را به همراه داشتند. چنین برنامه‌هایی شامل مؤلفه‌های اجتماعی و هیجانی مانند کنترل تکانه، مدیریت هیجان و استرس، تصمیم‌گیری مسئولانه، حل مسائل اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی بودند. مارسیک^۲ و همکاران (۲۰۰۳) تأثیر پرورش هوش هیجانی در پیشبرد برنامه‌های درسی مدارس و دانشگاه‌ها را نشان دادند. زمانی که فراگیران در آموختن، به شیوه‌ی دیالکتیکی (گفت‌وگو) مباحثات درسی تشویق می‌شوند. در این موارد آن‌ها تشویق می‌شدند به شیوه‌های هوش غیرشناختی در خصوص تکالیف درسی درگیری هیجانی پیدا کنند (به نقل از رهنما و عبدالملکی، ۱۳۸۸). والبرگ^۳ (۲۰۰۳) در پژوهشی پروژه‌ی رشد کودک (CDP)^۴ را بررسی و ارزیابی کرد. در این پژوهش او

1. Ciarrochi & Forgas & Mayer
4. Child Development Project (CDP)

2. Marezyk

3. Walberg

مشاهده نمود که در این مرکز، درس‌هایی در باره‌ی چگونگی مراقبت از خود، تصمیم گرفتن مسؤولانه و چگونگی کنار آمدن با حالات عاطفی خود، توسط یک برنامه‌ی آموزشی پیوسته ارائه می‌شود. نتایج نشان داد که دانش‌آموزان این مدارس به صورت هم‌دلانه و همکارگونه با هم رفتار می‌کنند و نزاع و مشاجرت بین خود را به خوبی حل می‌کنند. آن‌ها کمتر از هم‌سالان خود در نوجوانی سیگار می‌کشیدند و کمتر به رفتارهای بزهکارانه روی می‌آوردند. تیم واترز و برین ماکنولتی^۱ (۲۰۰۵) پژوهشی را در میان ۵۰۰۰ دانش‌آموز کلاس ششمی در ۱۵ مدرسه نیویورک انجام دادند. اثرات بسیار مثبتی در دانش‌آموزانی که برنامه‌ی آموزشی درباره‌ی مهارت‌های اجتماعی و هیجانی را دریافت کرده بودند، مشاهده شد. همچنین نتایج نشان داد که این دانش‌آموزان پیشرفت تحصیلی داشتند و معلمان آن‌ها گزارش دادند که کنترل هیجانی و مهارت‌های اجتماعی بیشتری مانند همکاری را از خود نشان می‌دادند و خشونت کمتری نسبت به همسالان خود داشتند. بلفورد و مرسمان^۲ (۲۰۰۸) در پژوهش خود در اوکلند کالیفرنیا، نشان دادند که با آموزش هیجانی - اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه، توانسته‌اند مهارت‌های ریاضی این دانش‌آموزان را افزایش دهند. آن‌ها همچنین تأثیر این آموزش‌ها را در رشد هیجانی و توانایی حل مسأله‌ی دانش‌آموزان نشان دادند. در این گزارش همچنین به تأثیر آموزش‌های هیجانی - اجتماعی در بالا رفتن بهره‌وری و عملکرد تحصیلی و حل تعارضات در میان دانش‌آموزان اشاره شده است (به نقل از رهنما و عبدالملکی، ۱۳۸۸). القادو^۳ و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهش خود انواع هوش‌های چندگانه را که شامل هوش دیداری، زبانی یا شفاهی، جسمانی، اجتماعی و طبیعی بود با استفاده از روش تحلیل محتوا در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، عربی و انگلیسی بررسی نمودند. نتایج این بررسی نشان داد که متداول‌ترین نوع هوش در همه‌ی پایه‌ها و هر سه کتاب، هوش دیداری و هوش جسمانی دارای کمترین اشتراک در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و زبان انگلیسی و هوش طبیعی در کتاب‌های عربی و انگلیسی است. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که در توزیع همه‌ی انواع هوش‌ها در تمام پایه‌های تحصیلی، گوناگونی وجود دارد. در چگونگی دسترسی به این هوش‌های چندگانه در هر سه کتاب تفاوت‌هایی نیز به چشم می‌خورد. خشچیان، مهران و اکبرزاده (۱۳۸۹)، مؤلفه‌های هوش هیجانی بار - آن را در کتاب‌های درسی سال اول دبیرستان (ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی، دین و زندگی و مهارت‌های زندگی) بررسی نمودند. نتایج حاصل از این پژوهش

1. Tim Waters & Brain McNulty

2. Belford & Mersman

3. Alghazo

نشان داد که به مؤلفه‌های خودآگاهی، حل مسأله، مسؤولیت‌پذیری و قاطعیت، به ترتیب در کتاب‌های ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی، دین و زندگی و مهارت‌های زندگی بیشتر توجه شده است ولی در کل در کتاب‌های درسی مورد نظر به مؤلفه‌های هوش هیجانی از نظر کمی و کیفی بسیار کم‌رنگ و گذرا توجه شده است. اهداف آموزشی این کتاب‌ها نیز با تحقق همه‌ی مؤلفه‌های هوش هیجانی هم‌سو نیست. برندک (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان بررسی سودمندی یک برنامه‌ی آموزش مهارت‌های عاطفی و اجتماعی در افزایش هوش هیجانی آموزندگان دبیرستانی، به تدوین برنامه‌ای برای آموزش این مهارت‌ها اقدام کرد. نتایج نشان داد که این برنامه‌ی آموزشی در افزایش هوش هیجانی دانش‌آموزان مؤثر بوده است. این پژوهش نشان داد که می‌توان هوش هیجانی را آموزش داد.

با وجود این‌که پژوهش‌های زیادی در مورد اهمیت هوش هیجانی در زمینه‌های مختلف و ارتباط آن با موفقیت و عملکرد تحصیلی افراد و دانش‌آموزان انجام شده، متأسفانه پژوهش‌هایی که به بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های درسی به عنوان یکی از عناصر اصلی برنامه‌ی درسی و مهم‌ترین وسیله‌ی آموزش در مدارس، پرداخته باشند بسیار محدود می‌باشد. در این میان بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی از اهمیت خاصی برخوردار است. هدف کلی درس مطالعات اجتماعی، جامعه‌پذیر کردن افراد است و فرد جامعه‌پذیر کسی است که مهارت‌های فردی و اجتماعی لازم را برای ایفای نقش‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی سالم با افراد جامعه کسب کرده باشد. از آن‌جا که مهارت‌های فردی و اجتماعی جزو مؤلفه‌های هوش هیجانی هستند، بنابراین توجه به این مؤلفه‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی امری ضروری می‌باشد. آموزش علوم تجربی نیز از مهم‌ترین حوزه‌های آموزش مدرسه‌ای به شمار می‌رود. اهمیت این بخش از آموزش در دوره‌های پیش از دانشگاه به گونه‌ای است که می‌تواند زمینه‌ساز رشد و بالندگی آموزش علم و فناوری و رشد و توسعه‌ی علمی کشور در دوره‌های آموزش عالی و سایر حوزه‌های مرتبط با علم و فناوری شود. بخشی از پیشرفت در آموزش علوم تجربی مستلزم توجه و پرورش هوش هیجانی دانش‌آموزان می‌باشد. توجه به متغیرهایی چون تصمیم‌گیری مسؤولانه، خودآگاهی، احترام گذاشتن به عقاید خود و دیگران، اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیری در اندیشه و عمل و به‌طور کلی مهارت‌های فردی و اجتماعی که در حوزه‌ی مهارت‌های هوش هیجانی است، در برنامه‌ی درسی آموزش علوم و آن‌چه در محتوای کتاب‌های درسی علوم به دانش‌آموزان

منتقل می‌شود و یا زمینه‌ی فراگیری آن در بین آنان ایجاد می‌گردد، از اهمیت بالایی برخوردار است. بنابراین هدف اصلی این پژوهش تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌باشد که در این راستا سؤال‌های زیر مطرح شد:

- ۱- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟
- ۲- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟
- ۳- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟
- ۴- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در اهداف کتاب مطالعات اجتماعی و علوم دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟
- ۵- متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی کدامند؟
- ۶- آیا مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر، مرتب شده‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف جزو پژوهش‌های «کاربردی» است. همچنین با توجه به این که در این پژوهش، مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی مورد بررسی قرار گرفته است از نظر اجرا از روش مراجعه به اسناد و تکنیک تحلیل محتوا استفاده شد. با استفاده از روش تحلیل محتوای مفهومی که عبارت است از: تعیین بسامدها و یا احتساب کمیت مفاهیم موجود در یک متن (مزیدی و گلزاری، ۱۳۹۰)، کتاب‌های مورد نظر، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته شد. جامعه‌ی آماری این پژوهش، کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی سال اول، دوم و سوم دوره‌ی راهنمایی می‌باشند که مؤلفه‌های متن، پرسش و تصویرهای کتاب مورد

تحلیل قرار گرفته است، به این منظور از واحد تحلیل^۱ که اساس پژوهش و معیار اندازه‌گیری یافته‌ها را فراهم می‌کند، استفاده شد. واحد تحلیل، واحدی است که از یک سو محتوای مورد بررسی را به عناصر مجزا تقسیم می‌کند و از سوی دیگر نیز اساس توصیف و تحلیل یافته‌ها را فراهم می‌سازد. در این پژوهش واحد تحلیل، متن، پرسش و تصویر در نظر گرفته شد. بدین منظور همه‌ی جمله‌ها، تصویرها و تمرین‌های کتاب‌های درسی یاد شده، جهت بررسی پیام‌های مربوط به مؤلفه‌های هوش هیجانی مطالعه شدند. در این راستا جهت بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتب درسی، از چک‌لیست هوش هیجانی دیوید گلن (۲۰۰۰)، که بر اساس هوش هیجانی گلن تدوین شده، استفاده شد. در این چک‌لیست هوش هیجانی به طور کلی شامل پنج مؤلفه‌ی خودآگاهی، خودمدیریتی، انگیزش، آگاهی اجتماعی و مهارت اجتماعی و بیست و شش زیرمجموعه می‌باشد که تعریف هر کدام از آن‌ها در جدول شماره (۱) آمده است. بنابراین روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش روش بررسی اسناد و مدارک است. سندکاوی یکی از روش‌های شناخته شده است که محقق می‌تواند از آن استفاده کند. صاحب‌نظران روش مورد نظر را جامع‌ترین روش می‌دانند، زیرا این شیوه، نوعی راهکار تحلیلی بوده، از سایر روش‌ها عینی‌تر است (مارشال و راسمن، ۱۳۸۱، به نقل از مزیدی و گلزاری، ۱۳۹۰). به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از تحلیل محتوا، از رویکرد توصیفی تحلیلی استفاده شد. در این روش که قدم اول و مهم مشاهده‌ی اطلاعات موجود به صورت دقیق بود، از یک سو اطلاعات کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی سال اول، دوم و سوم دوره‌ی راهنمایی بر اساس واحد تحلیل از قبل تعیین شده‌ی مؤلفه‌های متن، پرسش و تصویرهای کتاب مورد تحلیل قرار گرفت. از طرف دیگر، مؤلفه‌های هوش هیجانی در هر کدام از آن‌ها مورد شناسایی و تحلیل قرار گرفتند. سپس واحدهای تحلیل در متن، پرسش و تصویر هر کدام از دروس بر اساس میزان برخورداری یا عدم برخورداری آن‌ها از مؤلفه‌های هوش هیجانی مشخص گردید.

جدول ۱: چک‌لیست مؤلفه‌های هوش هیجانی

خودآگاهی	
مؤلفه	تعریف
خودآگاهی هیجانی	توانایی شناخت احساسات و عواطف خود، همچنین شناخت تأثیر آنها بر روابط و انجام کار و تمایل به ارزیابی واقع بینانه خود
خودارزیابی دقیق	یک ارزیابی واقع بینانه از توانایی‌ها و محدودیت‌های خود، سائق‌ها و نیازهای خود
اعتماد به نفس	یک احساس مثبت و قوی از خود ارزشی
تأثیر روی دیگران	توانایی شناخت چگونگی تأثیر احساسات خود روی دیگران
خود مدیریت	
خودکنترلی	توانایی کنترل حالت‌های بد، هیجانات در هم گسیخته و بر انگیزتن حالت‌های هیجانی متعادل و تحت کنترل
قابلیت اعتماد	نشان دادن نمودی منسجم از صداقت و درستی
جدیت و وظیفه شناسی	توانایی مدیریت کردن خود و مسئولیت‌های خود
انطباق پذیری	مهارت در تطبیق با شرایط متغیر و چیره شدن بر موانع و مشکلات
گرایش به موفقیت	هدایت شدن جهت یافتن یک معیار درونی از برتری
قضاوت یا داوری	اجتناب از قضاوت عجولانه و شتاب زده و سریع نتیجه گیری کردن
بیان	توانایی انتخاب کلمات مناسب و شمرده سخن گفتن به طور واضح و شفاف
ابتکار	آمادگی به دست آوردن فرصت‌ها
انگیزش	
سابق پیشرفت	کوشش کردن جهت بهبود معیارهای برتری یا مواجه شدن با آنها
تعهد	پذیرفتن اهداف یا دیدگاه گروه‌ها و سازمان‌ها
ابتکار و خوش بینی	دو صلاحیت و شایستگی که مردم را جهت به دست آوردن فرصت‌ها و تشویق کردن آنها جهت برداشتن موانع و مشکلات در مسیر زندگیشان تجهیز می‌کند
آگاهی اجتماعی	
همدلی	مهارت در درک احساسات و عواطف دیگران، فهمیدن دیدگاه‌ها و نقطه نظرات آنها و توجه فعال داشتن به نگرانی‌های آنها
آگاهی سازمانی	توانایی فهمیدن چگونگی کار یک سازمان به واسطه قادر بودن به تعبیر جریان‌ات زندگی سازمانی، ایجاد شبکه‌های تصمیم گیری و همچنین هدایت سیاست‌های سازمان

گرایش خدمت	توانایی شناختن و برآورده کردن نیازهای ارباب رجوعان یا مراجعان
مهارت اجتماعی	
رهبری توأم با دور اندیشی	توانایی بر عهده گرفتن مسئولیت و القا کردن با یک دید و بصیرت وادار کننده
نفوذ و تأثیر	توانایی اداره کردن با یک محدوده از تاکتیک‌های مجاب کننده
رشد دادن دیگران	گرایش به تقویت کردن توانایی‌های دیگران از طریق راهنمایی و بازخورد
ارتباط	مهارت در دریافت، درک و انتقال پیام
مدیریت تعارض	توانایی محدود ساختن مخالفت‌ها و هماهنگ کردن نتایج
توانایی ایجاد تغییر	مهارت در به وجود آوردن ایده‌های جدید و هدایت مردم در یک مسیر جدید
توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی	مهارت در توسعه دادن و نگه داشتن یک شبکه از روابط
همکاری و کارگروهی	صلاحیت در ارتقا دادن همکاری و تشکیل دادن گروه

یافته‌های پژوهش

۱- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی و علوم دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟

جدول ۲: بررسی زیرمجموعه‌های مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی و

علوم سه سال دوره‌ی راهنمایی

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳
خودآگاهی هیجانی	۱۶	۱۳	۳	۰	۱	۴
	۴/۶۸	۳/۷۵	۰/۸۶	۰	۵۰	۱۸/۱۸
خودآزمایی دقیق	۲۰	۲۷	۲	۰	۰	۳
	۵/۸۵	۷/۷۸	۰/۵۷	۰	۰	۱۳/۶۴
اعتماد به نفس	۷	۱	۰	۰	۰	۳
	۲/۰۵	۰/۲۹	۰	۰	۰	۱۳/۶۴
تأثیر روی دیگران	۸	۲	۲	۰	۰	۲
	۲/۳۴	۰/۵۸	۰/۵۷	۰	۰	۹/۰۹

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳	
مؤلفه‌های خودکنترلی و قابلیت اعتماد	خودکنترلی	فراوانی	۳	۱	۷	۰	۱
	درصد	۰/۸۸	۰/۲۹	۲/۰۱	۰	۰	۴/۵۴
	قابلیت اعتماد	فراوانی	۱	۰	۷	۰	۰
	درصد	۰/۲۹	۰	۲/۰۱	۰	۰	۰
	جدیت و وظیفه شناسی	فراوانی	۶۹	۳۵	۱۴	۳	۲
	درصد	۲۰/۱۷	۱۰/۰۹	۴/۰۱	۱۵/۷۹	۰	۹/۰۹
	انطباق پذیری	فراوانی	۱۵	۱	۳	۳	۰
	درصد	۴/۳۸	۰/۲۹	۰/۸۶	۱۵/۷۹	۰	۰
	گرایش به موفقیت	فراوانی	۴	۱	۰	۰	۰
	درصد	۱/۱۷	۰/۲۹	۰	۰	۰	۰
	قضاوت یا داوری	فراوانی	۱۰	۲۰	۱۱	۱	۱
	درصد	۲/۹۲	۵/۷۶	۳/۱۵	۵/۲۶	۰	۴/۵۴
	بیان	فراوانی	۲۲	۲۴	۳۶	۱	۰
	درصد	۶/۴۳	۶/۹۲	۱۰/۳۱	۵/۲۶	۰	۰
	ابتکار	فراوانی	۲	۲	۱	۱	۱
	درصد	۰/۵۸	۰/۵۸	۰/۲۹	۵/۲۶	۰	۴/۵۴
مؤلفه‌های سابق پیشرفت و تعهد	سابق پیشرفت	فراوانی	۱	۱	۰	۶	۰
	درصد	۰/۲۹	۰/۲۹	۰	۳۱/۵۸	۰	۰
	تعهد	فراوانی	۲۹	۲۱	۲۸	۰	۰
	درصد	۸/۴۸	۶/۰۵	۸/۰۲	۰	۰	۰
	ابتکار و خوش بینی	فراوانی	۷	۱	۰	۳	۳
	درصد	۲/۰۵	۰/۲۹	۰	۱۵/۷۹	۰	۱۳/۶۴
مؤلفه‌های آگاهی سازمانی و گرایش خدمت	همدلی	فراوانی	۲۵	۳۶	۷	۰	۰
	درصد	۷/۳۱	۱۰/۳۷	۲/۰۱	۰	۰	۰
	آگاهی سازمانی	فراوانی	۵	۶۵	۱۱۲	۰	۰
	درصد	۱/۴۶	۱۸/۷۳	۳۲/۰۹	۰	۰	۰
	گرایش خدمت	فراوانی	۱	۳۹	۴۰	۰	۰
	درصد	۰/۲۹	۱۱/۲۴	۱۱/۴۶	۰	۰	۰

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	علوم ۳	علوم ۲	علوم ۳
مهارت‌های اجتماعی	فراوانی	۱۳	۶	۲۶	۰
	درصد	۳/۸۰	۱/۷۳	۷/۴۵	۰
	فراوانی	۴	۴	۱۱	۰
	درصد	۱/۱۷	۱/۱۵	۳/۱۵	۰
	فراوانی	۶	۲	۰	۰
	درصد	۱/۷۵	۰/۵۸	۰	۰
	فراوانی	۷	۲۴	۱۴	۱
	درصد	۲/۰۵	۶/۹۲	۴/۰۱	۵۰
	فراوانی	۴	۰	۵	۰
	درصد	۱/۱۷	۰	۱/۴۳	۰
	فراوانی	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰
	فراوانی	۵	۰	۸	۱
	درصد	۱/۴۶	۰	۲/۲۹	۴/۵۴
	فراوانی	۵۸	۲۱	۱۲	۱
	درصد	۱۶/۹۶	۶/۰۵	۳/۴۴	۴/۵۴

با توجه به جدول شماره ۲ میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی سال اول به ترتیب عبارتند از خودمدیریتی با ۳۶/۸۴ درصد، مهارت اجتماعی ۲۸/۳۶ درصد، خودآگاهی ۱۴/۹۱ درصد، انگیزش با ۱۰/۸۲ درصد و آگاهی اجتماعی ۹/۰۶ درصد. در متن کتاب مطالعات اجتماعی سال دوم، میزان توجه به مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی ۴۰/۳۴ درصد، خودمدیریتی ۲۴/۲۱ درصد، مهارت اجتماعی ۱۶/۴۳ درصد، خودآگاهی ۱۲/۳۹ درصد و انگیزش ۶/۶۳ درصد می‌باشد و در سال سوم میزان توجه به مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی ۴۵/۵۶ درصد، خودمدیریتی ۲۲/۶۴ درصد، مهارت اجتماعی ۲۱/۷۸ درصد، انگیزش ۸/۰۲ درصد و خودآگاهی ۲ درصد می‌باشد. همچنین میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب علوم سال اول دوره‌ی راهنمایی شامل مؤلفه‌ی انگیزش و خودمدیریتی هر کدام با ۴۷/۳۷ درصد، مهارت اجتماعی ۵/۲۶ درصد، مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی و خودآگاهی با ۰ درصد می‌باشد. در سال دوم میزان توجه

به مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی ۵۰ درصد، خودآگاهی ۵۰ درصد و مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی، خودمدیریتی و انگیزش ۰ درصد می‌باشد و در سال سوم این میزان برای مؤلفه‌ی خودآگاهی ۵۴/۵۵ درصد، خودمدیریتی ۲۲/۷۳ درصد، انگیزش ۱۳/۶۴ درصد، مهارت اجتماعی ۹/۰۹ درصد و آگاهی اجتماعی ۰ درصد می‌باشد.

۲- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟

جدول ۳: بررسی زیر مجموعه‌های مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات

اجتماعی و علوم سه سال دوره راهنمایی

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳	
خودآگاهی هیجانی	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۲/۰۸	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۴	۳	۰	۰	۰	
	درصد	۸/۳۳	۵	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
خودکنترلی	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۱۹	۱۶	۸	۶۱	۲۹	
	درصد	۳۹/۵۸	۲۶/۶۷	۲۹/۶۳	۵۵/۴۵	۴۴/۶۱	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳
آگاهی اجتماعی	فراوانی	۰	۰	۱۲	۳	۴
	درصد	۰	۰	۱۰/۹۱	۲/۵۹	۶/۱۵
	فراوانی	۹	۸	۲۸	۲۹	۲۸
	درصد	۱۸/۷۵	۱۳/۳۳	۱۸/۵۲	۲۵/۴۵	۴۳/۰۸
	فراوانی	۰	۰	۱	۴	۰
	درصد	۰	۰	۰/۹۱	۳/۴۵	۰
تجربگی	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	فراوانی	۰	۰	۱	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰/۹۱	۰	۰
مهارت اجتماعی	فراوانی	۱	۸	۰	۰	۰
	درصد	۲/۰۸	۱۳/۳۳	۰	۰	۰
	فراوانی	۰	۱۰	۱۰	۰	۰
	درصد	۰	۱۶/۶۷	۳۷/۰۳	۰	۰
	فراوانی	۰	۶	۲	۰	۰
	درصد	۰	۱۰	۷/۴۱	۰	۰
مهارت اجتماعی	فراوانی	۱	۱	۰	۱	۰
	درصد	۲/۰۸	۱/۶۷	۰	۰/۸۶	۰
	فراوانی	۰	۰	۰	۱	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰/۸۶	۰
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	فراوانی	۰	۱	۰	۱	۰
	درصد	۰	۱/۶۷	۰	۰/۹۱	۰/۸۶
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳
توانایی ایجاد تغییر	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰
توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی	فراوانی	۱	۰	۰	۱	۰
	درصد	۲/۰۸	۰	۰	۰/۸۶	۰
همکاری و کار گروهی	فراوانی	۱۲	۷	۲	۱۵	۴
	درصد	۲۵	۱۱/۶۶	۷/۴۱	۱۲/۹۳	۶/۱۵

همان‌طور که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد میزان توجه به مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی سال اول به ترتیب عبارتند از خودمدیریتی با ۵۸/۳۳ درصد، مهارت اجتماعی ۲۹/۱۷ درصد، خودآگاهی با ۱۰/۴۲ درصد، آگاهی اجتماعی با ۲/۰۸ درصد و انگیزش ۰ درصد، همچنین در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی سال دوم، میزان توجه به مؤلفه‌ی خودمدیریتی ۴۰ درصد، آگاهی اجتماعی ۴۰ درصد، مهارت اجتماعی ۱۵ درصد، خودآگاهی ۵ درصد و مؤلفه‌ی انگیزش ۰ درصد می‌باشد و در تمرین‌های اجتماعی سال سوم، میزان توجه به مؤلفه خودمدیریتی ۴۸/۱۵ درصد، آگاهی اجتماعی ۴۴/۴۴ درصد، مهارت اجتماعی ۷/۴۱ درصد، مؤلفه‌ی خودآگاهی و انگیزش ۰ درصد می‌باشد. میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب علوم سال اول دوره راهنمایی به ترتیب عبارتند از مؤلفه‌ی خودمدیریتی با ۹۲/۷۳ درصد، مهارت اجتماعی ۶/۳۶ درصد، انگیزش با ۰/۹۱ درصد، آگاهی اجتماعی و خودآگاهی ۰ درصد می‌باشد و در سال دوم میزان توجه به مؤلفه‌ی خودمدیریتی ۸۳/۶۲ درصد، مهارت اجتماعی ۱۶/۳۸ درصد و مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی، انگیزش و خودآگاهی ۰ درصد می‌باشد. این میزان در سال سوم برای مؤلفه‌ی خودمدیریتی ۹۳/۸۵ درصد، مهارت اجتماعی ۶/۱۵ درصد و مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی، انگیزش و خودآگاهی ۰ درصد می‌باشد.

۳- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟

جدول ۴: بررسی زیرمجموعه‌های مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب مطالعات

اجتماعی و علوم سه سال دوره‌ی راهنمایی

مؤلفه		اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳
خودآگاهی	خودآگاهی هیجانی	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	خودارزیابی دقیق	فراوانی	۷	۱	۰	۰	۰
		درصد	۱۳/۲۱	۲/۹۴	۰	۰	۰
	اعتماد به نفس	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	تأثیر روی دیگران	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	خودکنترلی	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰	۰
خودمدیریتی	قابلیت اعتماد	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰
		درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰
	جدیت و وظیفه شناسی	فراوانی	۹	۴	۱	۰	۰
		درصد	۱۶/۹۸	۱۱/۷۶	۱۶/۶۷	۰	۰
	انطباق پذیری	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰
		درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰
	گرایش به موفقیت	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰
		درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰
	قضاوت یا داوری	فراوانی	۰	۱	۰	۰	۰
		درصد	۰	۲/۹۴	۰	۰	۰
	بیان	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰	۰
	ابتکار	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰
		درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳	
آگاهی اجتماعی	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰	سابق پیشرفت
	درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۳	۳	۰	۰	۰	تعهد
	درصد	۵/۶۶	۸/۸۲	۰	۰	۰	
	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰	ابتکار و خوش بینی
	درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰	
مهارت اجتماعی	فراوانی	۱	۳	۰	۰	۰	همدلی
	درصد	۱/۸۹	۸/۸۷	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۴	۲	۰	۰	آگاهی سازمانی
	درصد	۰	۱۱/۷۶	۳۳/۳۳	۰	۰	
	فراوانی	۰	۴	۰	۰	۰	گرایش خدمت
	درصد	۰	۱۱/۷۶	۰	۰	۰	
مهارت اجتماعی	فراوانی	۲	۲	۱	۰	۰	رهبری توأم با دور اندیشی
	درصد	۳/۷۷	۵/۸۸	۱۶/۶۷	۰	۰	
	فراوانی	۲	۰	۰	۰	۰	نفوذ و تأثیر
	درصد	۳/۷۷	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۲	۰	۰	۰	۰	رشد دادن دیگران
	درصد	۳/۷۷	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۲	۵	۰	۰	۰	ارتباط
	درصد	۳/۷۷	۱۴/۷۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۱	۰	۰	۰	۰	مدیریت تعارض
	درصد	۱/۸۹	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰	توانایی ایجاد تغییر
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۲	۰	۰	۰	۰	توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی
	درصد	۳/۷۷	۰	۰	۰	۰	
	فراوانی	۱۶	۷	۲	۰	۰	همکاری و کار گروهی
	درصد	۳۰/۱۹	۲۰/۵۹	۳۳/۳۳	۰	۰	

با توجه به جدول شماره ۴ در تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول، میزان توجه به مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی ۵۰/۹۴ درصد، خودمدیریتی ۲۴/۵۳ درصد، خودآگاهی ۱۳/۲۱ درصد، انگیزش ۹/۴۳ درصد و مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی ۱/۸۹ درصد می‌باشد. در سال دوم میزان توجه به مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی ۴۱/۱۸ درصد، آگاهی اجتماعی ۳۲/۳۵ درصد، خودمدیریتی ۱۴/۷۱ درصد، انگیزش ۸/۸۲ درصد و مؤلفه‌ی خودآگاهی ۲/۹۴ درصد می‌باشد، همچنین میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب اجتماعی سال سوم برای مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی ۵۰ درصد، آگاهی اجتماعی ۳۳/۳۳ درصد، خودمدیریتی ۱۶/۶۷ درصد و مؤلفه‌های انگیزش و خودآگاهی ۰ درصد می‌باشند. همچنین میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب علوم دوره‌ی راهنمایی توجه نشده است و فراوانی همه‌ی مؤلفه‌ها ۰ می‌باشد. همچنین به مؤلفه‌ی توانایی ایجاد تغییر که زیر مجموعه‌ی مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی می‌باشد در هیچ‌کدام از کتاب‌های درسی توجه نشده است و فراوانی آن ۰ می‌باشد.

۴- تا چه اندازه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در اهداف کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی

دوره‌ی راهنمایی توجه شده است؟

به این منظور که آیا اساساً اهداف کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی در حوزه‌ی هوش هیجانی مورد توجه بوده است یا خیر، اهداف کتاب‌های یاد شده و میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی (بر اساس چک‌لیست هوش هیجانی) در آن‌ها مشخص و بررسی شد. برای تحلیل اهداف مطالعات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی، از سند راهنمای مطالعات اجتماعی استفاده شد. در حوزه‌ی دانش اهداف آموزشی این کتاب، به مؤلفه‌های آگاهی سازمانی، تعهد، جدیت و وظیفه شناسی توجه شده است. در بخش مهارتی نیز به آموزش مؤلفه‌های رهبری توأم با دوراندیشی، نفوذ و تأثیر، رشد دادن دیگران، ارتباط، مدیریت تعارض، توانایی ایجاد تغییر، توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی، همکاری و کار گروهی که زیر مجموعه‌های مهارت اجتماعی هستند، توجه شده است. بنابراین در اهداف مطالعات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی مؤلفه‌های اجتماعی هوش هیجانی، شامل آگاهی هیجانی و مهارت اجتماعی مورد توجه بوده است و از مؤلفه‌های فردی فقط به تعهد و وظیفه شناسی توجه شده و به سایر مؤلفه‌های فردی توجه نشده است.

برای تحلیل اهداف علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی، از اهداف آموزشی راهنمای معلم استفاده

شد (شمیم و امین پور، ۱۳۸۲). در اهداف مربوط به دانستنی‌ها، به مؤلفه‌های قضاوت و ابتکار، در

اهداف مربوط به نگرش‌ها به مؤلفه‌های جدیت و وظیفه‌شناسی، همکاری و کار گروهی، انطباق‌پذیری، قضاوت و در اهداف مربوط به مهارت‌ها به مؤلفه‌های خودارزیابی دقیق، اعتماد به نفس و ابتکار توجه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، اهداف علوم دوره‌ی راهنمایی در حوزه‌ی مؤلفه‌های فردی هوش هیجانی مورد توجه واقع شده است و از مؤلفه‌های اجتماعی فقط به همکاری و کار گروهی توجه شده است و به سایر مؤلفه‌های اجتماعی هوش هیجانی توجه نشده است.

۵- متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی کدامند؟

جدول ۵: بررسی متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی و علوم

سه سال دوره‌ی راهنمایی

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳		
خودآگاهی	فراوانی	۵۱	۴۳	۷	۰	۱	۱۲	۱۰۰٪
	درصد	۱۴/۹۱	۱۲/۳۹	۲٪	۰	۵۰٪	۵۴/۵۵	
	فراوانی	۱۲۶	۸۴	۷۹	۹	۰	۵	
	درصد	۳۶/۸۴	۲۴/۲۱	۲۲/۶۴	۴۷/۳۷	۰	۲۲/۷۳	
	فراوانی	۳۷	۲۳	۲۸	۹	۰	۳	
	درصد	۱۰/۸۲	۶/۶۳	۸/۰۲	۴۷/۳۷	۰	۱۳/۶۴	
	فراوانی	۲۱۴	۱۵۰	۱۱۴	۱۸	۱	۲۰	
	درصد	۶۲/۵۷	۴۳/۲۳	۳۲/۶۶	۹۴/۷۴	۵۰٪	۹۰/۹۲	
خودمدیریتی	فراوانی	۳۱	۱۴۰	۱۵۹	۰	۰	۰	۱۰۰٪
	درصد	۹/۰۶	۴۰/۳۴	۴۵/۵۶	۰	۰	۰	
	فراوانی	۹۷	۵۷	۷۶	۱	۱	۲	
	درصد	۲۸/۳۶	۱۶/۴۳	۲۱/۷۸	۵/۲۶	۵۰٪	۹/۰۹	
	فراوانی	۱۲۸	۱۹۷	۲۳۵	۱	۱	۲	
	درصد	۳۷/۴۲	۵۶/۷۷	۶۷/۳۴	۵/۲۶	۵۰٪	۹/۰۹	
	فراوانی	۱۲۸	۱۹۷	۲۳۵	۱	۱	۲	
	درصد	۳۷/۴۲	۵۶/۷۷	۶۷/۳۴	۵/۲۶	۵۰٪	۹/۰۹	

بر اساس جدول شماره ۵ متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی

سال اول دوره‌ی راهنمایی، مؤلفه‌ی خودمدیریتی با ۳۶/۸۴ درصد می‌باشد و متداول‌ترین مؤلفه در سال دوم و سوم مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی به ترتیب با ۴۰/۳۴ و ۴۵/۵۶ دارای بیشترین درصد فراوانی است. همچنین متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در متن کتاب علوم سال اول، مؤلفه‌های انگیزش و خودمدیریتی با ۴۷/۳۷ درصد هستند. در متن کتاب علوم سال دوم فقط به مؤلفه‌ی خودآگاهی و مهارت اجتماعی توجه شده است که هر کدام از آن‌ها ۵۰ درصد را به خود اختصاص داده است و در سال سوم متداول‌ترین مؤلفه، خود آگاهی با ۵۴/۵۵ درصد است.

جدول ۶: بررسی متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی و

علوم سه سال دوره‌ی راهنمایی

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳
۱. خود آگاهی	فراوانی	۵	۳	۰	۰	۰
	درصد	۱۰/۴۲	۵٪	۰	۰	۰
	فراوانی	۲۸	۲۴	۱۳	۹۷	۶۱
	درصد	۵۸/۳۳	۴۰٪	۴۸/۱۵	۹۲/۷۳	۹۳/۸۵
	فراوانی	۰	۰	۰	۰	۰
	درصد	۰	۰	۰/۹۱	۰	۰
جمع	فراوانی	۳۳	۲۷	۱۳	۹۷	۶۱
	درصد	۶۸/۷۵	۴۵٪	۴۸/۱۵	۹۳/۶۳	۹۳/۸۴
آگاهی اجتماعی	فراوانی	۱	۲۴	۱۲	۰	۰
	درصد	۲/۰۸	۴۰٪	۴۴/۴۴	۰	۰
مهارت اجتماعی	فراوانی	۱۴	۹	۲	۷	۱۹
	درصد	۲۹/۱۷	۱۵٪	۷/۴۱	۶/۳۶	۱۶/۳۸
جمع	فراوانی	۱۵	۳۳	۱۴	۷	۴
	درصد	۳۱/۲۵	۵۵٪	۵۱/۸۵	۶/۳۶	۱۶/۳۸

با توجه به جدول شماره ۶ متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی سال اول، مؤلفه‌ی خود مدیریتی با ۵۸/۳۳ درصد می‌باشد. در سال دوم، دو مؤلفه‌ی

خودمدیریتی و آگاهی اجتماعی با ۴۰ درصد متداول‌ترین مؤلفه می‌باشند و در سال سوم، مؤلفه‌ی خودمدیریتی با ۴۸/۱۵ درصد، متداول‌ترین مؤلفه می‌باشد. همچنین متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب علوم هر سه سال، مؤلفه‌ی خودمدیریتی با ۹۲/۷۳ درصد در سال اول، ۸۳/۶۲ درصد در سال دوم و در سال سوم ۹۳/۸۴ درصد می‌باشد.

جدول ۷: بررسی متداول‌ترین مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی و

علوم سه سال دوره‌ی راهنمایی

مؤلفه	اجتماعی ۱	اجتماعی ۲	اجتماعی ۳	علوم ۱	علوم ۲	علوم ۳	هوش هیجانی
خودآگاهی	فراوانی	۷	۱	۰	۰	۰	
	درصد	۱۳/۲۱	۲/۹۴	۰	۰	۰	
خودمدیریتی	فراوانی	۱۳	۵	۱	۰	۰	
	درصد	۲۴/۵۳	۱۴/۷۱	۱۶/۶۷	۰	۰	
انگیزش	فراوانی	۵	۳	۰	۰	۰	
	درصد	۹/۴۳	۸/۸۲	۰	۰	۰	
جمع	فراوانی	۲۵	۹	۱	۰	۰	
	درصد	۴۷/۱۷	۲۶/۴۷	۱۶/۶۷	۰	۰	
آگاهی اجتماعی	فراوانی	۱	۱۱	۲	۰	۰	مهارت اجتماعی
	درصد	۱/۸۹	۳۲/۳۵	۳۳/۳۳	۰	۰	
مهارت اجتماعی	فراوانی	۲۷	۱۴	۳	۰	۰	
	درصد	۵۰/۹۴	۴۱/۱۸	۵/۵۰	۰	۰	
جمع	فراوانی	۲۸	۲۵	۵	۰	۰	
	درصد	۵۲/۸۳	۷۳/۵۳	۸۳/۳۳	۰	۰	

همان‌طور که جدول شماره ۷ نشان می‌دهد، متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی هر سه سال، مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی با ۵۰/۹۴ درصد در سال اول، ۴۱/۱۸ درصد در سال دوم و ۵۰ درصد در سال سوم می‌باشد. همچنین در تصاویر کتاب علوم هر سه سال دوره‌ی راهنمایی به هیچ‌کدام از مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه نشده است و فراوانی و

درصد فراوانی آن‌ها ۰ می‌باشد.

۶- آیا مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی به طور

منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر، مرتب شده‌اند؟

بسیاری از صاحب‌نظران بر افزایش هوش هیجانی همراه با افزایش سن تأکید کرده‌اند، بنابراین منظور از منطقی در این قسمت، افزایش هوش هیجانی همراه با افزایش سن است، یعنی افزایش میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم از سال اول تا سوم. با رشد توانایی‌های جدید شناختی در دوره‌ی نوجوانی، کیفیت خودآگاهی و خودمرکزبینی نوجوان تغییر می‌یابد، این خودمرکزبینی به تدریج کم می‌شود و نوجوان به تجدید مناسبات و روابط اجتماعی خود می‌پردازد و کم‌کم به رشد اجتماعی می‌رسد (لطف آبادی، ۱۳۸۴). بنابراین انتظار می‌رود که با افزایش سن و سال تحصیلی، توجه از مؤلفه‌های فردی در کتاب‌های درسی سال اول به سمت مؤلفه‌های اجتماعی در کتاب‌های درسی سال سوم معطوف شود.

با توجه به نتایج به دست آمده از میان مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی، فقط مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی به طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب شده است. یعنی با افزایش سن و از کتاب سال اول تا سال سوم میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی افزایش یافته است (در سال اول ۹/۰۶ درصد، در سال دوم ۴۰/۳۴ درصد و در سال سوم ۴۵/۵۶ درصد). این ترتیب در سایر مؤلفه‌ها (خودآگاهی، خودمدیریتی، انگیزش و مهارت اجتماعی) رعایت نشده است. همچنین در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی فقط مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی (در سال اول ۲/۰۸ درصد، در سال دوم ۴۰ درصد و در سال سوم ۴۴/۴۴ درصد) به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب شده است. همچنین در تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی فقط مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی (در سال اول ۱/۸۹، در سال دوم ۳۲/۳۵ و در سال سوم ۳۳/۳۳) به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب شده است. از میان مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب علوم، فقط مؤلفه‌ی خودآگاهی (در سال اول ۰ درصد، در سال دوم ۵۰ درصد و در سال سوم ۵۴/۵۵ درصد) به‌طور منطقی مرتب شده است. در تمرین‌های کتاب علوم هیچ‌کدام از مؤلفه‌ها به‌طور منطقی مرتب نشده‌اند.

در متن کتاب مطالعات اجتماعی، توجه به مؤلفه‌های فردی هوش هیجانی در سال اول ۶۲/۵۷

درصد، در سال دوم ۴۳/۲۳ درصد و در سال سوم ۳۲/۶۶ درصد و توجه به مؤلفه‌های اجتماعی در

سال اول ۳۷/۴۲ درصد، در سال دوم، ۵۶/۷۷ درصد و در سال سوم ۶۷/۳۴ درصد می‌باشد. بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌شود توجه به مؤلفه‌های فردی در کتاب سال سوم نسبت به سال اول کمتر و توجه به مؤلفه‌های اجتماعی بیشتر شده است. بنابراین در قسمت متن کتاب اجتماعی ترتیب منطقی رعایت شده است. همچنین نتایج تحلیل نشان می‌دهد مؤلفه‌های فردی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی سال اول ۶۸/۷۵ درصد، در سال دوم ۴۵ درصد و در سال سوم ۴۸/۱۵ درصد و مؤلفه‌های اجتماعی در سال اول ۳۱/۲۵ درصد، در سال دوم ۵۵ درصد و در سال سوم ۵۱/۸۵ درصد می‌باشد. بنابراین در قسمت تمرین‌های کتاب اجتماعی ترتیب منطقی رعایت نشده است. همچنین، مؤلفه‌های فردی هوش هیجانی، در تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی سال اول ۴۷/۱۷ درصد، در سال دوم ۲۶/۴۷ درصد و در سال سوم ۱۶/۶۷ درصد و مؤلفه‌های اجتماعی در سال اول ۵۲/۸۳ درصد، در سال دوم ۵۸/۸۲ درصد و در سال سوم ۸۳/۳۳ درصد می‌باشد. بنابراین در قسمت تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی، ترتیب منطقی یعنی توجه از مؤلفه‌های فردی در سال اول به سمت مؤلفه‌های اجتماعی در سال سوم رعایت شده است.

در متن کتاب علوم، توجه به مؤلفه‌های فردی هوش هیجانی در سال اول ۹۴/۷۴ درصد، در سال دوم ۵۰ درصد و در سال سوم ۹۰/۹۲ درصد و توجه به مؤلفه‌های اجتماعی در سال اول ۵/۲۶ درصد، در سال دوم ۵۰ درصد و در سال سوم ۹/۰۹ درصد می‌باشد. بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود، ترتیب منطقی یعنی توجه از مؤلفه‌های فردی در سال اول به سمت مؤلفه‌های اجتماعی در سال سوم رعایت نشده است. مؤلفه‌های فردی در تمرین‌های کتاب علوم سال اول ۹۳/۶۳ درصد، در سال دوم ۸۳/۶۲ درصد و در سال سوم ۹۳/۸۴ درصد و مؤلفه‌های اجتماعی در سال اول ۶/۳۶ درصد، در سال دوم ۱۶/۳۸ درصد و در سال سوم ۶/۱۵ درصد می‌باشد. بنابراین در قسمت تمرین‌های کتاب علوم مؤلفه‌های هوش هیجانی به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب نشده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این پژوهش که با هدف بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی صورت گرفت، نشان داد که میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی سال اول به ترتیب عبارتند از خودمدیریتی، مهارت

اجتماعی، خودآگاهی، انگیزش و آگاهی اجتماعی و در سال دوم، مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی، خودمدیریتی، مهارت اجتماعی، خودآگاهی و انگیزش می‌باشد و در سال سوم، آگاهی اجتماعی، خودمدیریتی، مهارت اجتماعی، انگیزش و خودآگاهی می‌باشد. میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب علوم سال اول، به ترتیب اهمیت عبارتند از مؤلفه‌ی انگیزش و خودمدیریتی، مهارت اجتماعی، در سال دوم مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی و خودآگاهی و در سال سوم مؤلفه‌ی خودآگاهی، خودمدیریتی، انگیزش و مهارت اجتماعی می‌باشد. همان‌گونه که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، در متن کتاب مطالعات اجتماعی به مؤلفه‌های هوش هیجانی بیشتر از متن کتاب علوم توجه شده است و این توجه در متن کتاب علوم بسیار کم‌رنگ می‌باشد و به مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی و خودآگاهی در سال اول، آگاهی اجتماعی، خودمدیریتی و انگیزش در سال دوم و آگاهی اجتماعی در سال سوم به هیچ عنوان توجه نشده است.

با توجه به نتایج پژوهش میزان توجه به مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی سال اول به ترتیب عبارتند از خودمدیریتی، مهارت اجتماعی، خودآگاهی و آگاهی اجتماعی، در سال دوم، مؤلفه‌ی خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی، مهارت اجتماعی و خودآگاهی و در سال سوم، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مهارت اجتماعی می‌باشد. همان‌طور که مشاهده می‌شود در تمرین‌های کتاب اجتماعی، به مؤلفه‌ی انگیزش در هر سه سال و مؤلفه‌ی خودآگاهی در سال سوم اصلاً توجه نشده است. همچنین میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب علوم سال اول عبارتند از مؤلفه‌ی خودمدیریتی، مهارت اجتماعی و انگیزش، در سال دوم و سوم مؤلفه‌ی خودمدیریتی و مهارت اجتماعی می‌باشد. در تمرین‌های کتاب علوم به مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی و خودآگاهی در سال اول و به مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی، انگیزش و خودآگاهی در سال دوم و سوم اصلاً توجه نشده است.

همچنین نتایج نشان داد که در تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی سال اول، میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی عبارتند از مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی، خودمدیریتی، خودآگاهی، انگیزش و مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی، در سال دوم، مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، خودمدیریتی، انگیزش و مؤلفه‌ی خودآگاهی می‌باشد و در سال سوم مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و خودمدیریتی می‌باشد و به مؤلفه‌های انگیزش و خودآگاهی در تصویرهای اجتماعی سال سوم اصلاً توجه نشده است. همچنین به هیچ‌کدام از مؤلفه‌های هوش هیجانی در تصویرهای کتاب علوم دوره‌ی راهنمایی

توجه نشده است. به‌طور کلی یافته‌های مربوط به پژوهش نشان داد که در کتاب مطالعات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی تا حد زیادی به مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه شده است، اما به این مؤلفه‌ها در کتاب علوم دوره‌ی راهنمایی بسیار کم توجه شده است. همچنین به مؤلفه‌ی توانایی ایجاد تغییر که یکی از زیرمجموعه‌های مهارت اجتماعی می‌باشد در هیچکدام از کتاب‌های درسی توجه نشده است. نتایج پژوهش خشچیان، مهران و اکبر زاده (۱۳۸۹) نشان داد که به مؤلفه‌های خودآگاهی، حل مسئله، مسئولیت‌پذیری و قاطعیت به ترتیب در کتاب‌های ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی، دین و زندگی و مهارت‌های زندگی بیشتر توجه شده است ولی در کل در کتاب‌های درسی مورد نظر به مؤلفه‌های هوش هیجانی از نظر کمی و کیفی بسیار کم‌رنگ و گذرا توجه شده است. اهداف آموزشی این کتاب‌ها نیز با تحقق همه‌ی مؤلفه‌های هوش هیجانی هم‌سو نیست. نتایج تحلیل اهداف مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی به‌طور کلی، نشان داد که در اهداف کتاب مطالعات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی به مؤلفه‌های آگاهی سازمانی، تعهد، جدیت و وظیفه‌شناسی، رهبری توأم با دور اندیشی، نفوذ و تأثیر، رشد دادن دیگران، ارتباط، مدیریت تعارض، توانایی ایجاد تغییر، توانایی ایجاد انسجام و پیوستگی، همکاری و کار گروهی توجه شده است و به سایر مؤلفه‌ها توجه نشده است. نتایج پژوهش خشچیان، مهران و اکبر زاده (۱۳۸۹) که نشان داد مؤلفان و برنامه‌ریزان گروه مطالعات اجتماعی به تمام ویژگی‌ها و نیازهای دوره‌ی نوجوانی کمتر توجه کرده‌اند با نتایج پژوهش حاضر مغایر می‌باشد. در اهداف علوم دوره‌ی راهنمایی به مؤلفه‌های قضاوت، ابتکار، جدیت و وظیفه‌شناسی، همکاری و کار گروهی، انطباق‌پذیری، خود ارزیابی دقیق و اعتماد به نفس توجه شده است و به سایر مؤلفه‌ها به ویژه مؤلفه‌های اجتماعی توجه نشده است.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی دوره‌ی راهنمایی مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی است که در سال اول مؤلفه‌ی خودمدیریتی با زیرمجموعه‌ی جدیت و وظیفه‌شناسی و در سال دوم و سوم، آگاهی اجتماعی با زیرمجموعه‌ی آگاهی سازمانی می‌باشد. متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب مطالعات اجتماعی، مؤلفه‌ی خودمدیریتی می‌باشد که در سال اول و سوم مؤلفه‌ی خودمدیریتی با زیرمجموعه‌ی جدیت و وظیفه‌شناسی و در سال دوم، مؤلفه‌ی خودمدیریتی و آگاهی اجتماعی با زیرمجموعه‌های جدیت و وظیفه‌شناسی و آگاهی سازمانی، متداول‌ترین مؤلفه می‌باشند. همچنین در تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی مؤلفه‌ی مهارت اجتماعی در هر سه سال با زیرمجموعه‌های

همکاری و کارگروهی و آگاهی سازمانی متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی می‌باشند. در متن کتاب علوم دوره‌ی راهنمایی، متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی مؤلفه‌ی خودمدیریتی است که در سال اول، مؤلفه‌ی انگیزش با زیرمجموعه‌ی سایق پیشرفت و خودمدیریتی با زیرمجموعه‌های جدیت و وظیفه‌شناسی و انطباق‌پذیری و در سال دوم مؤلفه‌ی خودآگاهی و مهارت اجتماعی با زیرمجموعه‌های خودآگاهی هیجانی و ارتباط و در سال سوم متداول‌ترین مؤلفه، خود آگاهی با زیرمجموعه‌ی خودآگاهی هیجانی می‌باشد. همچنین متداول‌ترین مؤلفه‌ی هوش هیجانی در تمرین‌های کتاب علوم هر سه سال، مؤلفه‌ی خودمدیریتی با زیرمجموعه‌ی جدیت و وظیفه‌شناسی می‌باشد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که در تصویرهای کتاب علوم دوره‌ی راهنمایی به هیچ‌کدام از مؤلفه‌های هوش هیجانی توجه نشده است. نتایج پژوهش القادو و همکاران (۲۰۰۹) نشان داد که متداول‌ترین نوع هوش در همه‌ی پایه‌ها و هر سه کتاب، هوش دیداری و هوش دارای کمترین اشتراک در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و زبان انگلیسی هوش جسمانی و همچنین در کتاب‌های عربی و انگلیسی هوش طبیعی می‌باشد. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که توجه به همه‌ی انواع هوش چندگانه که شامل هوش اجتماعی نیز می‌باشد در همه‌ی کتاب‌های درسی درصد قابل قبولی را به خود اختصاص داده بود.

همچنین نتایج نشان داد که از میان مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن، تمرین‌ها و تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی فقط مؤلفه‌ی آگاهی اجتماعی به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر مرتب شده است. یعنی با افزایش سن و از کتاب سال اول تا سال سوم میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی افزایش یافته است. از میان مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب علوم، فقط مؤلفه‌ی خودآگاهی به‌طور منطقی مرتب شده است و در تمرین‌های کتاب علوم هیچ‌کدام از مؤلفه‌ها به‌طور منطقی مرتب نشده‌اند. در متن و تصویرهای کتاب مطالعات اجتماعی، توجه به مؤلفه‌های فردی در کتاب سال سوم نسبت به سال اول کمتر و توجه به مؤلفه‌های اجتماعی بیشتر شده است. بنابراین در قسمت متن و تصاویر کتاب اجتماعی ترتیب منطقی رعایت شده است. در قسمت تمرین‌های کتاب اجتماعی ترتیب منطقی رعایت نشده است. همچنین در متن و تمرین‌های کتاب علوم نیز، این ترتیب منطقی رعایت نشده است. بنابراین با توجه به نتایج پژوهش حاضر مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی و علوم دوره‌ی راهنمایی به‌طور منطقی و از یک پایه به پایه‌ی دیگر، یعنی با افزایش سن و توجه از مؤلفه‌های فردی در سال اول به سمت مؤلفه‌های

اجتماعی در سال سوم رعایت نشده است. که با توجه به پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده، توجه به ترتیب و توزیع منطقی مؤلفه‌ها و آموزش منظم آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. بار - آن (۲۰۰۶) معتقد است که هوش هیجانی در اغلب اوقات رشد می‌یابد و می‌توان آن را با استفاده از آموزش، برنامه‌ریزی و درمان گسترش داد. هومفری و همکاران (۲۰۰۷) مطرح می‌کنند که شواهد نشان می‌دهد هوش هیجانی همراه با سن افزایش می‌یابد. آن‌ها مراحل این رشد را به چهار مرحله‌ی آگاهی هیجانی نسبت به هیجان‌های خود و دیگران، کاربرد هیجانی مناسب با موقعیت‌ها، هم‌دلی هیجانی یا امکان ورود به احساسات دیگران و هیجان‌گزینی یا رسیدن به سطحی از آگاهی هیجانی به منظور هدایت تصمیم‌گیری فرد، تقسیم‌بندی کرده‌اند. مایر نیز عنوان می‌کند که هوش هیجانی همراه با افزایش سن و تجربه از کودکی تا بزرگسالی توسعه می‌یابد. همچنین کار (۲۰۰۴) معتقد است که ساختار هوش هیجانی مثل قطعات ساختاری DNA عمل می‌کنند، که اگر به- خوبی پرورش یابند، این عناصر فرد را قادر می‌سازد که مهارت‌های ویژه و توانایی‌های اساسی هوش هیجانی خود را گسترش دهند. این عوامل ماهیت سلسله مراتبی دارند و هر سطح بر سطح قبلی قرار می‌گیرد.

همچنین با رشد توانایی‌های جدید شناختی در دوره‌ی نوجوانی، کیفیت خودآگاهی و خودمرکزبینی نوجوان تغییر می‌یابد، این خودمرکزبینی به تدریج کم می‌شود و نوجوان به تجدید مناسبات و روابط اجتماعی خود می‌پردازد و کم‌کم به رشد اجتماعی می‌رسد (لطف آبادی، ۱۳۸۴). با توجه به پژوهش‌های زیادی که در زمینه‌ی هوش هیجانی و ارتباط آن با موفقیت تحصیلی و همچنین موفقیت در جنبه‌های مختلف زندگی انجام شده است و تأکید بر این موضوع که هوش هیجانی را با برنامه‌ریزی و آموزش‌های مناسب می‌توان آموخت و افزایش داد و با توجه به این که یکی از عناصر برنامه‌ی درسی و مهم‌ترین ابزار آموزشی در مدارس کتاب‌های درسی می‌باشند، ضروری به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزان درسی و آموزشی و مؤلفان کتاب‌های درسی با در نظر گرفتن نیازهای دانش‌آموزان در سنین و پایه‌های مختلف تحصیلی، به آموزش مؤلفه‌های هوش هیجانی به عنوان یکی از عوامل موفقیت در زندگی، روابط فردی و اجتماعی و تطبیق با محیط، در همه‌ی کتاب‌های درسی توجه کافی داشته باشند. همچنین با توجه به اهمیت بررسی اهداف کتاب-های مورد مطالعه در این پژوهش پیشنهاد می‌شود مقوله‌ی اهداف به صورت دقیق و همه جانبه در یک پژوهش بررسی شود.

منابع

الف. فارسی

۱. برندک، معصومه. (۱۳۸۳). بررسی سودمندی یک برنامه‌ی آموزش مهارت‌های عاطفی در افزایش هوش عاطفی آموزندگان دبیرستانی. *پایان نامه‌ی کارشناسی/ارشد*، دانشگاه الزهراء.
۲. خشچیان، ژاله. مهران، گلنار. اکبرزاده، نسرین. (۱۳۸۹). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی نظریه بار - آن در کتاب‌های درسی سال اول دوره‌ی متوسطه. *اندیشه‌های نوین تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهراء*. ۶ (۴)، ۳۳-۶۰.
۳. دینی، فاطمه. (۱۳۸۱). بررسی ارتباط بین پیشرفت تحصیلی و سبک‌های مقابله با بحران با هوش هیجانی در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران. *پایان نامه کارشناسی/ارشد*. دانشگاه الزهراء (س).
۴. رهنما، اکبر. عبدالملکی، جمال. (۱۳۸۸). بررسی رابطه‌ی بین هوش هیجانی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه شاهد. *اندیشه‌های نوین تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهراء*. ۵ (۲)، ۷۸-۵۵.
۵. سیاروچی، ژ. فورگاس، ژ و مایر، ج. (۱۳۸۳). *هوش هیجانی در زندگی روزمره*. ترجمه اصغر نوری امام زاده‌ای. حبیب الله نصیری. نوشته. اصفهان.
۶. شمیم، محمد علی. امین‌پور پرویز. (۱۳۸۲). *گامی فراتر در آموزش علوم: ویژه دانشجویان، آموزش معلمان، دانشگاه‌ها و مراکز تربیت معلم*، قابل استفاده برای معلمان مقاطع ابتدایی و راهنمایی، پدران و مادران و دانش‌آموزان، تهران: اسرار دانش.
۷. گلמן، دانیل. (۱۳۸۹). *هوش هیجانی*. ترجمه نسرین پارسا. چاپ ششم. انتشارات رشد. تهران.
۸. لطف آبادی، حسین. (۱۳۸۴). *روانشناسی رشد (۲): نوجوانی، جوانی و بزرگسالی*. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه‌ها (سمت). تهران.
۹. مزیدی، محمد. گلزاری سیما. (۱۳۹۰). بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی از مؤلفه‌های خلاقیت. *مجله پژوهش‌های برنامه درسی دانشگاه شیراز*. ۱ (۱).
۱۰. ملکی، حسن. (۱۳۷۹). *مبانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه*. انتشارات سمت. تهران.

ب. انگلیسی

11. Alghazo, k. Obeidat, H. Al-trawneh, Mohamed. Alshraideh, Mohamed. (2009). Types of multiple intelligence in social studies, Arabic and English languages textbooks for the first three grades. *European journal of social sciences*. Volume 12, number 1.
12. Bar- on, R, (1997). *The Emotional Quotient Inventory (EQ-I); A Measure of emotional intelligence*. Toronto, Canada: Multi- Health systems.
13. Bar-On, R. (2000). *Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory (EQ-i)*. In R. Bar-On and J. D. A. Parker (Eds.), *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.
14. Bar-on, R(2006). The bar-on model of emotional intelligence skills development training, program and student achievement and retention. Unpublished raw data, Texas A & M university-Kingsville
15. Cadman, C., & Brewer, J. (2001). Emotional intelligence: A vital prerequisite for recruitment in nursing. *Journal of Nursing Management*, 9, 321-324.
16. Carr, A. (2004). *Positive psychology, the science of happiness and human strengths*. Psychology Press.
17. Culver, D. (1998). A review of emotional intelligence by Daniel Goleman: implications for technical education. *Frontiers in education conference*, 1998. FIE 98. 28th Annual. IEEE Xplore. 855-860.
18. Gardner, H. (1983). *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. New York. Basic Books.
19. Goleman, David. (2000), Leadership that gets results. *Emotional Intelligence Checklist*. Emotional Intelligence The ability to manage ourselves and our relationships effectively. Harvard Business Review; Mar/Apr 2000, Vol. 78 Issue 2 p78. http://vtiperformance.com/downloads/Emotional_Intelligence_Checklist.pdf
20. Golemen, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam.
21. Golman, D. (1998). *What is your EI? An inventory on Emotional Abilities*. <http://inst.sanatfe.ccl.fl.us/mweher/liaoemo.html>.
22. Humphrey, Curran, Morris, Farrell & Woods, (2007). Emotional

- Intelligence & Education: A critical review, *Educational Psychology*, 27(2), 235-254.
23. Mayer, J.D. and Salovey, P. (1997). *What is Emotional Intelligence? Emotional Development and Emotional Intelligent*, Basic Book.
24. Pablo, Fernandez-Berrocal. Desiree, Ruiz, (2008). Emotional intelligence in education. *Electronic journal of research in Educational Psychology*. NO15, Vol6(2).421-436
25. Salovey, P. & Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 9, 185-211.
26. Salovey, P., & Grewal, D. (2005). The science of emotional intelligence. *American Psychological Society*. 14 (6): 281-285.
27. Thorndike, R.K (1920) Intelligence and Its Uses. *Harpers Magazine* 140,227-335.
28. Walberg, R.P, (2003). Primary Prevention: Educational approaches to enhance Social and emotional learning, *The Journal of School Health*, Vol20, Isse5.
29. Waters, T & McNulty, T. (2005). *The activities for teaching emotional intelligence*, <www.casel.org>.
30. Wechsler, D. (1952). *The range of human capacities*, New York: Hafner.